

Arkeoloji ve Turizm İlişkisine Dair Yazılar / Arkeolojik Bir Kazı ve Araştırma Projesinde Turizm Rehberliği Deneyimi

Essays on the Relationship Between Archaeology and Tourism / Tourism Guidance Experience in Archaeological Excavation and Research Project

Serap ÖZDÖL KUTLU

Ege Üniversitesi

Çeşme Turizm Fakültesi

Anahtar sözcükler:

Arkeoloji, Turizm, Kültür Turizmi,
Kültürel Miras, Turizm Rehberliği.

Key words:

Archaeology, Tourism, Cultural
Tourism, Cultural Heritage, Tourism
Guidance.

ÖZ

Arkeolojik kazı çalışmalarının alan yönetim planlarına göre, arkeoloji yalnız kazı çalışmaları ile geçmişi ortaya çıkarmaktan değil, ortaya çıkardığı mirasın yönetilmesi, tanıtılması ve bu sürecin sürekli geliştirilmesinden de mesuldür. Buna göre arkeolojik kazı projelerinde ve ören yerlerinde gelen misafirleri karşılayan, ortaya çıkarılan bilginin halka aktarılmasını sağlayan ve ziyaretçilerden gelen bazı geri dönüşleri kaydederek daha iyi tanıtıma yönelik ve bazı istatistiki çalışmalar yapan bir turizm ekibi yer almalıdır. Bu nedenle, bir arkeolog ve turizm rehberliği eğitimcisi olarak rehberlik öğrencilerimizin, arkeolojik kazı ve araştırma projelerinin içinde görselleştirme ve tanıtım ekibi olarak yer alabileceklerini düşündüm ve 2013 yılından bugüne kadar çeşitli arkeoloji projelerine çok sayıda öğrencinin katılımını sağladım. Bu bilimsel araştırma projelerinin içinde yer alan turizm rehberliği öğrencileri bu sayede, işin mutfağında orijinal malzemeyle temas edebilir, mesleki deneyim kazanabilir, sosyal sorumluluk projeleri yapabilir, staj belgesi alabilir ve bakanlığın “Gönüllü Biz” projesine dâhil olabilirler. Arkeoloji ve turizmin bu tür akademik ve deneyimsel iş birliklerinden karşılıklı yarar sağlayacağı aşikardır.

ABSTRACT

According to site management plans for archaeological excavations, archaeology is responsible not only for uncovering the past through excavations, but also for managing, promoting, and continuously improving the heritage it uncovers. Accordingly, archaeological excavation projects and sites should include a tourism team to welcome visitors, ensure the public is informed of the information uncovered, and record visitor feedback for better promotion and statistical analysis. Therefore, as an archaeologist and tourism guidance educator, I thought that our guidance students could take part in archaeological excavations and research projects as a visualization and promotion team, and since 2013, I have ensured the participation of many students in various archaeological projects. Tourism guidance students participating in these scientific research projects can thus interact with original materials in the first hand, gain professional experience, participate in social responsibility projects, receive an internship certificate, and participate in the ministry's "We Are Volunteers" project. It's clear that archaeology and tourism will mutually benefit from such academic and experiential collaborations.

GİRİŞ

Her ikisi de kendine has bakış açıları ve metotları olan iki farklı alan. Ama kaderleri kesişen ve etkileşen iki bilim dalı: Arkeoloji ve turizm. Biri mutfaksa diğeri vitrini temsil ediyor. Biri kültürü ortaya çıkarıyor ve yorumluyorsa diğeri yönetiyor, anlatıyor ve tanıtıyor.

Turizmin birçok çeşidi var. Ancak ülkemizin turizmi geliştirme hedefleri arasında ‘kültür turizmi’ gibi çok geniş bir kavram ve içerik ön plana çıkıyor. Bu bağlamda, arkeolojinin de turizmin

de ortak bir gaye etrafında buluştuklarını ifade edebiliriz. Bu da milyonlarca yıllık insanlık tarihini yani somut ve somut olmayan kültürel mirasımızı insanlığın zihnine ve ruhuna yani hizmetine sunabilmek. Geçmişimizi ve bugüne getirdiklerimizi yani kültürümüzü anlamak ve anlamlı kılmak.

Turizmin ekonomik fayda amacını yok sayamamak da tüm sektörel uygulamaların yalnızca bunun uğruna planlanıp yürütülmediğini umut ediyoruz. Görsel güzelliği olan ve getirisi yüksek yakın dönem eserleri ve ören yerlerine odaklan-

miş bir kültür turizmi anlayışı bizim ülkemizin kültürel mirasıyla büsbütün örtüşmemektedir. Kültür turizmi kulvarında bizi çok farklı kılan ve tüm dünyanın gözlerini üzerimize çeken arkeolojik değerlerimiz var. Vizyon olarak kültür turizminin tüm insanlık tarihini kapsayacak biçimde daha felsefi ve varoluşsal merak ve kaygılarla yönlendirilmesi ve yönetilmesi bize çok yeni ve aydınlık kapılar aralayacaktır. Güçlü ve inanmış fikirler ve teoriler, hedeflenen şeyleri yönlendirmeye, inandırmaya ve hayat geçirmeye muktedirdir. Turizm akademisyeninin başlıca sorumluluklarından biri, *pazara göre hareket etmek değil, pazarı yönlendirmek* olmalıdır.

Arkeoloji ile turizmin sıkı bağlarını ve iş birliğini gösterecek sayısız örnek var. Bakanlığımızın adı bile bu ilişkinin derinliğini en yüksek düzeyden, yani devlet kurumlarından biri olarak örnekliyor: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Turizm fakültelerindeki çok disiplinli ders içerikleri ve müfredatları da oldukça bariz örnekler. Örneğin Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü'nde büyük resim olarak tüm insanlık tarihinden başlayan, ancak ağırlıklı olarak Anadolu ve Yakındoğu kültürlerine odaklanan arkeoloji derslerimiz mevcut. Bununla birlikte, derslerimizin içeriği, arkeoloji bölümlerindeki geçmişin bilgisine ulaşma yöntemlerini, uygulamalarını ve işin "mutfağı"nı anlatan "disiplin içindeki yoğun-hard-" arkeolojiden farklı. Rehberlik bölümünde, bilginin ve kanıtların yorumsal doğasını ve "vitrin"i ön plana çıkaran, olaylar, olgular ve eserlerle ilgili geçmiş ve çağdaş yorumları aktaran ve birbirleri arasında organik bağlar kurmaya çalışan yani sentezleyen kendine özgü bir bakış açısı mevcut. İçerik çoğu zaman ekonomik ve gündelik yaşam, dinsel inançlar ve sanat üzerine yoğunlaşıyor. Tüm bu unsurların dönemin arkeoloji anlayışına ve diğer bilimlerin verilerine bağlı olarak zamanla değişen güncel yorumlamaları da, ders içeriklerine dâhil edilen ve en çok dikkat edilen hususlardan. Zira bir turizm rehberi bir ören yeri veya müzeye gittiğinde zaten bu ana temaları ve bunlarla ilgili yorumları aktarıyor olacak. Bunları arkeolojik kanıtlara dayalı bilgiden uzaklaşmadan, spekülasyonlara girmeden ayakları yere basarak yapabilecek.

Turizm Rehberliği Bölümümüzde, lisans ve lisansüstü derslerimiz ve tezlerimizin içeriği hep bu tür amaçlara hizmet etmektedir. Lisansüstü derslerde, genel hatlarıyla verilen temaları daha detaylandırıp, spesifik boyutlara inmek ve yeni ürünler oluşturma ve bunları hayata geçirme hedeflerine odaklanmaktayız.

Bu tarif ettiğimiz içerik ve müfredatı inşa etmek uzun yıllar aldı ve yeni arkeolojik bulgulara göre süregelen bir içerik geliştirme ve revizyon yapma ihtiyacı her zaman gündemde olacak. Bunun da en çarpıcı örneği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Neolitik Çağ araştırmalarıyla ilgili yenilikler ve bunların turizm rehberliğine ve yakın gelecekteki tur programlarına yansımalarıdır. Ayrıca bu müfredatın arazideki iz düşümleri, yani meslek hayatlarına atıldıktan sonra ders içeriklerinin kullanılabilirliğine ilişkin mezunlarımızdan aldığımız olumlu tepkiler doğru yolda olduğumuzu düşündürüyor. Her ne kadar uzun yıllardır turizm eğitmeni olarak görev yapan bir arkeolog olarak kendimi bir bakıma kültür ve turizmin bileşeni "hybrid" bir bilim insanı olarak görsem de, aktif arkeolojik kazı ve malzeme çalışmalarımız da hala devam etmektedir. Toprakla ve toprağın bize sunduğu kanıtlarla yolculuğumuz, bilgi üretimi ve yorumlamalarımız günceli yakalamak adına daim olmalıdır.

Ana hedefin tüm insanlık tarihi boyunca maddi ve manevi dünyamızda geçirdiğimiz gelişmeler ve bu gelişmeleri insanoğlunun varlık ve kimlik sorunu ile bağdaştıran kültür turları ve temaları, ilgisi / alıcısı için ön plana çıkarılmayı beklemektedir. Kültürel envanterin ötesine geçip sektörü farklı bakış açılarıyla yönlendirebilmek, Anadolu'nun kültürü ve dinsel inançlarıyla ilgili zenginliklerini ve az bilinen ya da hiç bilinmeyen yönlerini, hikâyelerini ön plana çıkarabilmek, yeni ürünler ve temalar üretmek ve bunları hayata geçirmek konusunda çaba sarf etmeyi öğrencilerimiz ve biz bilim insanları için bir zorunluluk olarak görüyorum.

Türkiye'de kültür turizmi anlamında en çok ziyaret edilen ve gelir getiren ören yeri ve müzeleri mercek altına aldığımızda yine arkeoloji ile turizm arasındaki ayrılmaz bağlar gün yüzüne çıkmaktadır. Örneğin Kültür ve Turizm

Bakanlığı'nın 2024 verilerine göre en çok ziyaret edilen destinasyonlar arasında ilk sırada Konya Mevlâna Müzesi, sonra sırasıyla İzmir Efes Ören Yeri ve Denizli Hierapolis (Pamukkale) Ören Yeri'nin yer aldığı görülür. Aynı verilere göre altıncı sıradaki Ankara Cumhuriyet Müzesi dışında, ilk on sıradaki diğer destinasyonların her biri yine hep arkeolojik ören yerleri ve müzelerdir. Bu da yine arkeoloji ile turizmin ne derece iç içe olduğunu ve beraber yol alması gerektiğini açıkça göstermektedir.

Her iki alan arasındaki anlamlı bağlar arkeolojik kazı çalışmalarının iş yönetim planlarında da ortaya çıkmıştır. Arkeolojik kazı projelerinin alan yönetim planlarında her zaman üç önemli unsur yer alır. Bunlar:

*Kazı Çalışmaları (ortaya çıkarma)

**Restorasyon ve Konservasyon (onarma ve koruma)

***Görselleştirme ve Tanıtım (bilgilendirme ve tanıtma)'dır.

Bu son unsur nedeniyle, bir arkeolog ve turizm rehberliği eğitimcisi ve akademisyen olarak "turizm rehberliği" öğrencilerimizin, arkeolojik kazı ve araştırma projelerinin içinde tanıtım ve görselleştirme ekibi olarak yer alabileceklerini düşündüm. Uzun yıllar ekip üyesi olarak devam ettiğim Çatalhöyük Araştırma Projesi'nde (1), ilk kez 2013 yılından başlayarak çok sayıda turizm rehberliği öğrencimizin görselleştirme ekibinin içinde görev almalarını sağladım. Gerek akademik çalışmalarımız ve gerekse Çatalhöyük'teki görselleştirme ekibine dahil ettiğimiz öğrencilerle uzun bir müddet bu Neolitik merkezin tanıtımına katkıda bulunmaya çalıştık (Perry vd. 2021). İlk kez Çatalhöyük'te başlayan, turizm rehberliği öğrencilerinin arkeolojik bir kazı ve araştırma projesinde tanıtımdan sorumlu birer ekip üyesi olarak yer alma deneyimi ve "projesi"ni, diğer projelere de taşımaya karar verdim. Şu anda başka herhangi bir rehberlik bölümünde ve gönderdiklerimiz dışında başka bir kazı ve araştırma projesinde örneğini göremeyeceğimiz bu uygulamayı gerçekleştirmek için, söz konusu tarihten bugüne kadar adeta arkeolojik projeleri "zorlayarak" istihdam sağlamaya çalıştım. Ancak büyük bir sevinçle söyleyebilirim ki, bugün geldiğimiz

noktada öğrencilerimiz kazı ekip üyesi olarak talep edilmektedirler. Zira arkeologlar doğal olarak yoğun bir biçimde arazide kazı çalışmaları yaptıktan sonra, gelen malzemeleri yıkama, ıslak eleme, sınıflandırma, depolama, devşirme ve analiz etme gibi rutin işlerle uğraşmak için tüm günlerini ayırmaktadırlar. Söz konusu iş yükleri arasında gelen misafirleri karşılamaya veya arkeolojik alan ve ören yerlerini tanıtmaya ve ziyaretçilerden gelen bazı geri dönütleri dinlemeye vakit ayırmaları neredeyse imkânsız olmaktadır. Bu noktada alan yönetim planının son ayağı olan görselleştirme ve tanıtımdan sorumlu bir ekip devreye girip tüm bu son akışı yani ortaya çıkarılan bilginin halka aktarılmasının çok katmanlı faaliyetlerini üstlenebilir.

Çatalhöyük'te öğrencilerimiz; eski ziyaretçi merkezini düzenleme ve konsept değişikliği yapma, tanıtım levhalarını yenileme ve bilgileri yabancı dile çevirme, ziyaretçi anketleri ve istatistikî çalışmalar, deneysel / model evleri düzenlenme gibi konularda ekibe destek olmuşlardır. Öğrencilerin tanıtım çalışmalarına en büyük katkıları ise aynı zamanda mesleki tecrübe edinmelerini de sağlayan ve yaklaşık bir buçuk saat süren Türkçe veya İngilizce dilinde gerçekleştirdikleri ören yeri turları olmuştur. Nihayetinde rehberlik öğrencilerimiz derslerde ve kazı evinde edindiği arkeolojik bilgiyi, açık havada misafirlere aktaran amatör birer "anlatıcılar"dır.

Çatalhöyük dışında, İzmir-Smyrna Agora Kazı Çalışması (2), İznik Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesi (3), İzmir-Yeşilova Höyüğü Kazı Çalışması ve Ziyaretçi Merkezi (4), Metropolis Kazı Çalışması ve Ören Yeri (5) ve Ören Yeri ve Daskyleion Kazı Çalışmaları (6) gibi kazı projelerine gönderdiğimiz öğrenciler ise mesleki tecrübenin yanı sıra hem sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmiş hem de zorunlu olmayan staj çalışması belgelerini almışlardır. Zaman zaman malzeme yıkayarak ve üzerlerini yazarak orijinal malzemeye buluşma şansı elde etmişlerdir. Derslerde ne kadar anlatmış olursak olalım, zihinde oturtması zor olan höyük oluşumunu ve tabakalanma mantığını bizzat sahada idrak etmişlerdir. Antik bir kentte var olan tiyatro, agora, tapınaklar, hamamlar, bouleuterion (meclis bina-

sı) ve gymnasium (spor ve eğitim kompleksi) gibi tüm klasik mimari ve kültürel unsurları teorik bilgiden pratiğe taşıyarak ve bu mimari alanlar ve mekânları birincil kaynaktan yani kazıp ortaya çıkaranlardan dinleyerek yakından tanıma ve bazılarını anlatma fırsatı elde etmişlerdir.

Yukarıda adlarını saydığımız kazı ve araştırma projelerine katılan öğrencilerden bazılarını kendi ifadeleriyle aşağıda örneklemek istiyorum:

1. Öğrenci: Gamze Meşe, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Lisans öğrencisi iken 2013-15 yılları arasında Çatalhöyük Kazı ve Araştırma Projesi görselleştirme ve tanıtım ekibine katıldı (bkz. kaynakça). 2013-2017 yılları arasında aynı görevle projeye katılan toplam dokuz öğrenciden birisi.

Deneyimini şöyle ifade etmektedir:

“Lisans eğitimim sırasında aldığım Anadolu Tarihi ve Sanatı dersinde kıymetli hocam Prof. Dr. Serap Özdöl Kutlu ile tanışmam, akademik yolculuğumda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hocamın rehberliği ve desteğiyle 2013–2015 yılları arasında yaz dönemlerinde Çatalhöyük kazı ekibine dâhil olma fırsatı buldum. Bu süreç, teorik bilgileri sahadaki uygulamalarla birleştirmemi sağlamış, öğrenme sürecimi derinleştirmiştir. Kazı çalışmalarında edindiğim deneyimler, arkeolojik araştırmaların titizlikle yürütülmesinin ve kültürel mirasın korunmasının önemini doğrudan görmeme imkân tanımıştır.

Çatalhöyük’te edindiğim bu deneyimler, bir destinasyonun yalnızca anlatılan hikâyelerden ibaret olmadığını; ardında belgeler, disiplinler arası iş birlikleri ve yoğun bir insan emeği bulunduğunu görmemi sağlamıştır. Kazı ekibinde aktif olarak yer almak, turizm rehberliği alanındaki bilgi birikimimi arkeolojiyle bütünleştirmeme ve kültürel mirasın tanıtımında bilimsel, doğru ve etkili bir anlatımın önemini kavramama olanak tanımıştır. Sahada yaptığım gözlemler, arkeolojik alanların yalnızca ziyaret edilen turistik mekânlar olmadığını; aynı zamanda korunması, belgelenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken değerler olduğunu fark etmemde belirleyici olmuştur. Bugün İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nde sürdürdüğüm akademik çalışmalarımda Çatalhöyük’te kazandığım birikim hâlen yol gösterici olmaya devam etmektedir. Bu deneyim, mesleki gelişimimde kalıcı izler bırakmış ve araştırmacı kimliğimin oluşumunda

temel yapı taşlarından biri olmuştur. Tüm bu sürecin gerçekleşmesinde değerli hocam Prof. Dr. Serap Özdöl Kutlu’nun rehberliği ve desteği daima ilham kaynağım olmuştur”.

2. Öğrenci: Tunç İlada, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Lisans öğrencisi iken 2013-15 yılları arasında Çatalhöyük Kazı ve Araştırma Projesi görselleştirme ve tanıtım ekibine katıldı (bkz. kaynakça). 2013-2017 yılları arasında aynı görevle projeye katılan toplam 9 öğrenciden birisi.

Deneyimini şöyle ifade ediyor:

“2013–2015 kazı sezonlarında Çatalhöyük’te ekip üyesi amatör rehber olarak görev almam, mesleki ve akademik yolculuğumda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte, dünyanın farklı ülkelerinden gelen yüzlerce uzman arkeolog ile çalışma ve bir arkeolojik kazının disiplinli işleyişine tanıklık etme fırsatı buldum. Kazı alanının yalnızca bilimsel boyutunu değil aynı zamanda bu çalışmaların arka planında yer alan yoğun emek, dikkat ve titizlik gerektiren süreçleri gözlemlemek, kültürel mirasın korunmasına dair bakış açımı derinden etkilemiştir.

Bu deneyim, rehberlik mesleğine olan yaklaşımımla köklü biçimde dönüştürmüştür. Bir ören yerini yalnızca ziyaretçilere aktaran bir rehber olmanın ötesine geçerek, kazı sürecini bizzat yaşamış, bilgiye ve deneyime dayalı bir aidiyet geliştirmiş bir rehber dönüşümü sağlamıştır. Böylece, arkeolojik alanlara dair ak-

Fotoğraf1. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği öğrencilerinden Gamze Meşe, 2013 yılında Çatalhöyük Kazı ve Araştırma Projesi görselleştirme ve tanıtım ekibi üyesi olarak görev yaparken (Kaynak: Gamze Meşe Arşivi)

tarımlarımı sadece bilgi sunumuyla sınırlı tutmayıp, özdeşlik ve sahiplenme duygusunu da yansıtan, daha bütüncül ve derinlikli bir rehberlik anlayışı geliştirmiş bulunmaktayım.

Çatalhöyük'te prehistorik bir ören yerinin yalın ama derin izlerini, insanın ilk yerleşik hayata geçtiği dönemlerin gündelik ve manevi yaşamını gördüm. Höyükleri yaşayan bir organizma gibi algıladım. Buna karşılık Efes gibi klasik dönem yerleşmelerinde ise görkemli mimariyle estetiğin, güç ve gösterişin öne çıktığını öğrendim. Bu farkı, sahada bulunarak bizzat deneyimlediğim için içselleştirdim”.

3. Öğrenci: Akarsu Bengi Çelik, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Lisans öğrencisi iken 2023 yılında İzmir-Smyrna Agora Kazı Çalışması ve Ören Yeri Projesine tanıtımdan sorumlu ekip üyesi olarak katıldı (bkz. kaynakça). 2022-2023 yılları arasında aynı görevle projeye katılan toplam 6 öğrenciden birisi.

Deneyimini şöyle ifade ediyor:

“Merhaba. Ben Akarsu Bengi Çelik. Şu anda turizm rehberliği 4.sınıf öğrencisiyim. Okulumun ilk yılından itibaren Prof. Dr. Serap Özdöl Kutlu hocamın desteği sayesinde turist rehberliğini daha iyi anlamak, saha tecrübesi kazanmak ve aslında bir nevi işin mutfağını öğrenmek için yaz tatillerinde çeşitli yerlerde staj ve çalışmalar yaptım. İzmir Agora kazısı ve Yeşilova Höyüğü ziyaretçi merkezi görev aldığım başlıca yerlerdir. Özellikle arkeolojik süreçleri anlamamı, gözlemlememi ve öğrendiklerimi uygulamaya geçirmemi

sağlayan Agora kazısı yalnız arkeolojik anlamda değil, farklı bakış açılarıyla da vizyonumu geliştirdi. Yıllarını Agora kazılarına adanmış arkeologlarla çalışma fırsatı buldum. Agora kazısında arkeolojik buluntuların temizlenmesinden numaralandırılmasına hatta restorasyonuna kadar pek çok şeyi gözlemleme hatta uygulama fırsatım oldu. Bu kazıda çalıştığım 3 Temmuz 2023 - 3 Eylül 2023 tarihleri arasında bu öğrendiklerimin yanı sıra pek çok turist grubuyla etkileşime girip dil konusunda da kendimi geliştirme fırsatı buldum, terminolojik açıdan kelime dağarcığım arttı, hem de arkeolog, rehber gibi meslekleri sahada deneyimleme ve özümseme fırsatı buldum.

İzmir'in önemli arkeolojik ve tarihi merkezlerinden biri olan Yeşilova Höyüğü'nde ise hem arkeologların çalışma alanlarını gözlemleyebildim hem de farklı yaş gruplarıyla olan turları sayesinde farklı gruplara nasıl daha iyi hitap edebileceğime dair pek çok şey öğrendim. Özellikle çocuklarla çalışma fırsatı bulduğum bu deneyimimde onlarla daha iyi bir iletişimde olup, rehber gözetiminde rehberlik yapmamın yanı sıra çocuklarla çeşitli etkinlikler de yaptık. Buğday öğretmek ve kilden objeler yapmak gibi etkinlikler yardımıyla uygulamalı olarak çocukların çok daha iyi anlayabildiğini gözlemlemiş oldum. Rehberliğin sadece bilgi vermek değil, doğru zamanda doğru bilgiyi vermek olduğunu ve bazen de ziyaretçilerin o bilgileri sindirmesine yardımcı olduğunu ve andan keyif almasını sağladığını öğretti. Yani genel olarak bu deneyimlerimin hepsi bana ayrı ayrı pek çok şey kattı. Gelecekte rehber olmayı hedefleyen biri olarak bu saha deneyimlerimden sonra rehberlik mesleğine karşı duyduğum tutkum ve motivasyonum arttı”.

4. Öğrenci: Melek İşliyen, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği 3. sınıf lisans öğrencisi iken 2025 yılında İznik Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesine tanıtımdan sorumlu ekip üyesi olarak katıldı (bkz. kaynakça). 2024-2025 yılları arasında aynı görevle projeye katılan toplam 4 öğrenciden birisi.

Deneyimini şöyle ifade ediyor:

“Ben bir turizm rehberliği öğrencisi olarak İznik'te kazı evinde kaldığım ve Roma tiyatrosunda çalıştığım süreçten oldukça verim aldım. Mesleğe hazırlık mahiyetinde, biraz daha anlatma biçimimi geliştirmeme, öyküleyerek anlatmama ve kişilerin veya grupların anlayacağı biçimde dile getirmeme katkı sağladı. Kazı

Fotoğraf 2. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği öğrencilerinden Tunç İlada, 2014 yılında Çatalhöyük Kazı ve Araştırma Projesi görselleştirme ve tanıtım ekibi üyesi olarak görev yaparken (Kaynak: Tunç İlada Arşivi)

Fotoğraf 3. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği öğrencilerinden Akarsu Bengi Çelik (sol üstte), 2023 yılında İzmir-Smyrna Agora Kazı Çalışması ve Ören Yerinde tanıtım ekibi üyesi olarak görev yaparken (Kaynak: Akarsu Bengi Çelik Arşivi)

alanında, birinci elden orada yıllarca çalışmış uzmanlardan araziyle ilgili detayları dinleme fırsatım ve gelen ziyaretçilere aktarma, tanıtma fırsatım oldu. Beni ekip üyesi olarak kabul ettikleri için kazı başkanı Prof. Dr. Aygün Ekin Meriç ve kazı ekibine, İzni Çiniler Fırını Kazı Evi'ne ve beni İzni'ye yönlendiren ve beni adeta zorlayarak kazı projesine gönderen değerli hocam Prof. Serap Özdöl Kutlu'ya teşekkür ederim".

5. Öğrenci: Elif Sevim Arslan, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği 4. sınıf lisans öğrencisi iken 2025 yılında İzni Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesine tanıtım-dan sorumlu ekip üyesi olarak katıldı (bkz. kay-

Fotoğraf 4. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği öğrencilerinden Melek İşliyen (şapkalı), 2025 yılında İzni Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesinde tanıtım ekibi üyesi olarak görev yaparken (Kaynak: Melek İşliyen Arşivi)

nakça). 2024-2025 yılları arasında aynı görevle projeye katılan toplam 4 öğrenciden birisi.

Deneyimini şöyle ifade ediyor:

"28.08.2025- 07.09.2025 tarihleri arasında İzni Roma Tiyatrosu ören yerinde tanıtımdan sorumlu ekip üyesi olarak görev alma fırsatı buldum. Buradaki görevim, kazı alanına gelen ziyaretçilere İzni Roma Tiyatrosu'nun tarihsel ve arkeolojik önemini aktarmak, tiyatronun geçirdiği kazı evrelerini açıklamak ve ziyaretçilerin sorularını yanıtlamaktı. Turist rehberliği öğrencisi olarak böyle bir deneyim, mesleki gelişimim açısından son derece faydalı oldu. Arkeolojik kazı ve restorasyon çalışmalarını yerinde gözlemlemek, bir anlatıcı olarak eserin tarihsel bağlamını daha kapsamlı şekilde anlamama imkân sağladı ve bir rehber perspektifinden, arkeoloji disiplininin yoğun emek ve özveri gerektiren bir alan olduğu düşüncesinin altını tekrardan çizdi.

Kazının en belirgin özelliklerinden biri, multidisipliner bir çalışma alanı oluşturmıştır. Tarih, arkeoloji, rehberlik ve mimarlık gibi farklı bölümlerden gönüllü öğrencilerin birlikte çalıştığı bu süreçte, her disiplin kendi perspektifinden katkı sağladı. Turizm Rehberliği öğrencisi olarak benim rolüm ise, kazının bulgularını ziyaretçilere anlaşılır, etkili, güvenilir ve akıcı bir biçimde sunmak oldu. Bu bağlamda, arkeolojik kazıların yalnızca bilimsel bir süreçten ibaret bulunmadığı, aynı zamanda kültürel mirasın toplumla buluşturulmasında önemli bir halka olduğunu deneyimlememe olanak sağladı.

Sahada turlara başlamadan önce, uzun yıllardır kazıda görev yapan arkeologlardan tiyatronun kazı geçmişi-ne dair doğrudan bilgi edinme şansım oldu. Bu sayede topladığım ve aktardığım bilgiler, kazıda görev yapan arkeologların bana sunduğu bilimsel verilerdi. Gözlemlerime dayanarak, anlatıcısı olduğum tarihi yapının mimari özellikleri, kazı süreci, tiyatronun geçirmiş olduğu farklı evreler ve yapının temsil ettiği inanç sistemi ziyaretçiler tarafından yoğun ilgiyle karşılandı. Ayrıca misafir açısından, arkeoloji alanının Türkiye tarihi, kültürü, turizmi ve ekonomisi üzerindeki azımsanamayacak katkıları daha net anlaşıldı.

Kazı evinde gördüğüm saygı, ekipteki disiplin ve samimiyet hem ekip içi ilişkileri güçlendirdi hem de profesyonel iş hayatımıza yönelik ilişkiler kurabilmemize olanak tanıdı. Buradaki deneyim, mesleki vizyonumu genişletti, kültürel mirasın korunması ve tanıtımı ko-

nusunda bilinç kazandırdı ve mesleki bilgi hazneme derinlik kattı. Bu sebeple yaşadığım süreç, yalnızca bir saha çalışması değil, aynı zamanda disiplinler arası bir öğrenme ve mesleki gelişim fırsatı olarak değerlendirilebilir. Tüm bu olumlu kazanımların yanı sıra, İznik'i görmek ve orada kısa da olsa bir süre yaşamak da benim için çok önemliydi. İznik, Hristiyanlık için çok önemli bir merkez. Burada Bizans tarihi ve sanatı dersinde gördüğüm dini içerikli fresklerin en erken örneklerinden birini görmek beni çok heyecanlandırdı. Tüm bu deneyimi yaşamama imkân sağlayan ve bu projenin fikir annesi sevgili hocam Prof. Dr. Serap Özdöl Kutlu'ya ve beni ekip üyesi olarak kabul eden kazı başkanı Prof. Dr. Aygün Ekin Meriç ve Dr. Nihal Kardoruk'a çok teşekkür ederim”.

6. öğrenci: Ahmet Said Uzun, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği 1. sınıf lisans öğrencisi iken 2025 yılında İznik Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesine tanıtımdan sorumlu ekip üyesi olarak katıldı (bkz. kaynakça). 2024-2025 yılları arasında aynı görevle projeye katılan toplam dört öğrenciden birisi.

Deneyimini şöyle ifade ediyor:

“İznik'te, Roma Tiyatrosu kazı alanında staja başladığımda arkeolojiyle ilgili pek tecrübem yoktu ve ne yapacağım konusunda biraz donanımsızdım. Ama akademisyenler ve arkeologlarla birlikte çalışmak gerçekten çok öğreticiydi. Küçük detaylardan büyük süreçlere kadar her şeyi gözlemlemek motivasyonumu çok artırdı ve staj boyunca öğrenmeye hevesimi canlı tuttu.

Fotoğraf 5. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği öğrencilerinden Elif Sevim Arslan (sağda), 2025 yılında İznik Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesinde tanıtım ekibi üyesi olarak görev yaparken (Kaynak: Elif Sevim Arslan Arşivi)

Fotoğraf 6. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği öğrencilerinden Ahmet Said Uzun (sol başta arkada), 2025 yılında tanıtımdan sorumlu ekip üyesi olarak katıldığı İznik Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesinde diğer ekip üyeleriyle birlikte (Kaynak: İznik Kazı Arşivi)

Böyle bir deneyimi 1. sınıfta yaşamak bana turistleri daha iyi anlama şansı verdi. Kazıda öğrendiklerimi rehberlik yaparken kullanmak, turistlerle daha rahat ve özgüvenli iletişim kurmamı sağladı. Ayrıca sahada yaşadığım deneyimler teoride öğrendiklerimi gerçek hayata bağlamamda çok faydalı oldu”.

SONUÇ

Alan yönetim planında görüldüğü üzere, bir arkeolog yalnızca kazı çalışması ile geçmişte ortaya çıkarmaktan sorumlu değildir. Arkeolojik ve kültürel bilgi ve eserlerin; kültürel mirasın yönetilmesi, tanıtılması ve bu sürecin sürekli geliştirilmesine yönelik çalışmalara dönüştürülmesinden de mesuldür. Bu bağlamda aslında her arkeolojik kazı ekibinde nasıl antropolog, jeolog, biyolog gibi bilim insanları incelemeler yürütüyorsa, kültürel mirası yönetme ve tanıtım ve karşılama anlamında da bir ekip yani turizm öğrencileri ve uzmanları da yer almalıdır. Turizmciler diğer disiplinlerden araştırmacılarla uyum içerisinde hareket ederek ören yerini daha iyi tanıtmaya ve anlatmaya konusunda çalışmalıdırlar. Hatta ayakta duran geç dönem Yunan ve Roma eserleri bile yeni anlayış ve vizyoner bakış açılarıyla üzerine düşünülmeyi ve eski ve klişe metotların ötesinde tanıtılmayı hak etmektedir. Daha da ileri gidip, örneğin bir kazı projesinin yakın çevresinde henüz araştırılmaya başlanmamış ama varlığı bilinen höyüklerin ve yerleşmelerin veya gözle görülmeyen, örneğin su altında kalmış arkeolojik

yerleşmelerin dahi tanıtım öyküsüne söz konusu ekip üyeleri tarafından dahil edilmesi gerektiğini öne sürüyorum. Bu da ören yerine aidiyet duyulmasını, kimliğinin daha net ortaya çıkmasını ve aynı zamanda hafızasının sürdürülmesini sağlayacaktır.

Kazı projelerinde yer alabilecek bir tanıtım ekibi veya üyesi sayesinde, ziyaretçilerin soruları ve talepleri ile alanın ve levhaların yeniden düzenlenmesi ve daha anlaşılır ve güncel hale gelmesi sağlanabilir. Yani söz konusu ekip bir tür “miras” yönetimi döngüsünün bir parçası olabilir. Amatör de olsa ekip üyesi bir rehber adayı tarafından anlatılan bir ören yeri, kamuoyu tarafından daha iyi tanınacak ve akademik ve turistik referanslara sahip olabilecektir. Zira “rehber” bilimsel bilgiyi her tür kesime ulaştırabilen ve zevkle anlaşılmasını sağlayan, bir tür dönüştürücü, mekanizma işlevi görür. Bu türde akademik ve deneyimsel arkeoloji ve turizm iş birliği dâhilindeki çalışmalar, gerçekten de her iki alan açısından bulunmaz bir fırsattır. Aynı bakanlığımızın adında olduğu gibi, arkeoloji yani kültürü ortaya çıkaran bilim dalı, turizm ile beraber yol almalıdır.

Arkeolojik kazı projelerinin içinde yer alan turizm öğrencileri de bu sayede, bilimsel ve mesleki deneyim elde edebiliyor, sosyal sorumluluk projeleri yapabiliyor, staj belgesi alabiliyor, bakanlığın “Gönüllüüz Biz” projesine dâhil olabiliyor ve en önemlisi akademik yolculuklarında “fakülte” kavramının içini doldurmak, yani bilimsel projelerde bulunmak ve yaratıcı fikirler öne sürebilmek amacını yerine getirebiliyorlar.

Son olarak, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü öğrencilerimizi kazı ve araştırma projelerine ekip üyesi olarak dahil eden ve bizlerle iş birliği yapan çok kıymetli kazı başkanı meslektaşlarıma ve ekiplerine teşekkür ediyorum. Bu tür faaliyetlerde turizm öğrencileri ve uzmanları ile beraber çalışmayı bir “yaklaşım” haline getirmeleri konusunda diğer arkeolojik araştırma projelerine tavsiyede bulunmak istiyorum.

KAYNAKÇA

Perry, S., Apaydin, V., L. Curtis, C., Fisher, A., Gargett, K., Özdöl-Kutlu, S., McKinney, S. ve Tarkan, D. (2021), Narra-

tives Around Audiences: Creating Relationships Between Çatalhöyük and Different Publics. İçinde; I. Hodder and C. Tsoraki (Editörler), *Communities at Work, The Making of Çatalhöyük*, (pp. 27-38). Londra: British Institute.

- (1) Prof. Dr. Ian Hodder, Stanford Üniversitesi, Çatalhöyük Kazı ve Araştırma Projesi Başkanı
- (2) Prof. Dr. Akın Ersoy, Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir-Smyrna Agora Kazı Çalışması ve Ören Yeri Projesi Başkanı
- (3) Prof. Dr. Aygün Ekin Meriç, Dokuz Eylül Üniversitesi, İznik Roma Tiyatrosu Kazı ve Restorasyon Projesi Başkanı
- (4) Doç. Dr. Zafer Derin, Ege Üniversitesi, İzmir-Yeşilova Höyüğü Kazı Çalışması Başkanı
- (5) Prof. Dr. Serdar Atabek, Dokuz Eylül Üniversitesi, Metro-polis Kazı Çalışması ve Ören Yeri Başkanı
- (6) Prof. Dr. Kaan İren, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Daskyleion Kazı Çalışmaları Başkanı
1. Öğrenci: Gamze Meşe, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Bölümü mezunu. İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nde Dr. Araştırma Görevlisi. 32 yaşında. Kayda geçirilme tarihi: Eylül 2025.
2. Öğrenci: Tunç İlada, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Bölümü mezunu. Dokuz Eylül Üniversitesi, İnanç Turizmi programı yüksek lisans mezunu. Ebruli Tur ve diğer bazı kültür turizmi tur şirketleriyle serbest rehber olarak çalışmakta. 48 yaşında. Kayda geçirilme tarihi: Mayıs 2020 ve Eylül 2025.
3. Öğrenci: Akarsu Bengi Çelik, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği 4. sınıf lisans öğrencisi. 22 yaşında. Şu an 2025-26 eğitim-öğretim yılında Erasmus programı kapsamında Portekiz’de eğitim alıyor. Kayda geçirilme tarihi: Ekim 2023 ve Eylül 2025.
4. Öğrenci: Melek İşliyen, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği 4. sınıf lisans öğrencisi. 23 yaşında. Kayda geçirilme tarihi: Eylül 2025.
5. Öğrenci: Elif Sevim Arslan, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği 4. sınıf lisans öğrencisi. 26 yaşında. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ortaca Meslek Yüksekokulu, Turist Rehberliği Bölümü mezunu. Şu an aynı zamanda Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Rehberliği Programı, Yüksek Lisans öğrencisi. Kayda geçirilme tarihi: Eylül 2025.
6. Öğrenci: Ahmet Said Uzun, Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği 2. sınıf lisans öğrencisi. 18 yaşında. Şu an 2025-26 eğitim-öğretim yılında Erasmus programı kapsamında Macaristan’da eğitim alıyor. Kayda geçirilme tarihi: Eylül 2025.

Serap ÖZDÖL KUTLU

Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Üniversite Mah. 35930 Çeşme/İzmir.

E-posta: serap.ozdol.kutlu@ege.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2414-344X

Serap ÖZDÖL KUTLU

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Klasik Arkeoloji Anabilim dalından mezun oldu (1991). Yüksek lisans derecesini Ege Üniversitesi'nden, Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi programından (1997), doktora derecesini de Ege Üniversitesi'nden Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi programından aldı (2006). Ege Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2001) Doçentlik unvanını Arkeoloji Bilim alanında aldı (2017). Profesörlüğe Ege Üniversitesi'nde yükseltildi (2023). Halen Ege Üniversitesi, Turizm Fakóltesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları arkeoloji, Neolitik Çağ, çanak çömlek, kültürel miras, dinler tarihi ve turizm rehberliğidir.